

УДК 316.342.2+316.344.42(4-11)

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕС

Примљено:

NATIONAL INTEREST

05.12.2010.

Година VI, vol. 9

Прихваћено:

Број 3/2010.

15.12.2010.

Оригинални научни рад

стр. 81-106

*Дијана Вукомановић**

ТРАНСФОРМАЦИЈА ЕКОНОМСКОГ И ПОЛИТИЧКОГ КАПИТАЛА ЕЛИТА У ПОСТ-КОМУНИЗМУ

Резиме

Рад је усмерен на идентификацију трендова у генези пост-комунистичких елита и њихове контекстуалне, системске експликације. Анализа је утемељена на концептима француског социолога Пјера Бурдијеа – концептима „поља“ и „капитала“ који су нарочито погодни за анализу трансформације елита. Бурдије наглашава да су позиције актера унутар поља објективно дефинисане њиховим рангом у структури (ре)дистрибуције моћи или капитала (економског, политичког, социјалног и културног) који су конвертибилни један у други. Изложене су три главне теорије о процесу трансформације елита у региону Централно-Источне Европе: теорија репродукције елита, теорија циркулације елита, те теорија класне репродукције елита. Ауторка запажа да се формирала нова политичка класа пост-комунизма, идеолошки хетерогена, али социјално-класно хомогена, која, упркос томе што декларативно заговара демократију, тежи хегемонији. Овај хегемонистички блок моћи састоји се од бивших комунистичких технократа, нове пост-комунистичке политократије и интелектуалне елите која је

* Институт за политичке студије, Београд

креатор јавног мњења. Механизам владања овог хетерогеног блока моћи је „менаџеризам“ који је постао идеологија нове пост-комунистичке елите.

Кључне речи: политичка елита, економска елита, репродукција елита, циркулација елита, капитал, комунистичка номенклатура, класна структура, политичка класа, хегемонија, интелигенција.

Улога елита у пост-комунистичком друштву је од изузетног теоријског и политичког значаја – процес трансформације врха социјалне пирамиде у Централно-Источној Европи може пресудно да утиче на исход целокупног процеса транзиције. Анализа која следи усмерена је на контекстуалну, системску експликацију карактеристика и трендова трансформације елита у пост-комунизму, с посебним нагласком на политичке елите. Након слома комунизма отпочет је процес радикалне (ре)дистрибуције и конверзије политичког, економског, социјалног и културног капитала у нове облике политичког утицаја и моћи. Анализа трансформације елита у пост-комунизму, нарочито у региону Централно-Источне Европе, утемељена је на концептима француског теоретичара рефлексивне социологије Пјера Бурдијеа (Pierre Bourdieu). Наиме, Бурдијеова разматрања пружају адекватан концептуални оквир за проучавање динамике социјалне структуре у рапидно мењајућем друштву као што је пост-комунизам. Нарочито је погодан Бурдијеов концепт „поља“. Бурдије истиче: „Мислити у терминима поља значи мислити релационо“ (Bourdieu, Wacquant, *н. д.*:96). „Позиције актера, посредника или институција унутар поља објективно су дефинисане њиховим рангом у структури дистрибуције моћи или капитала који им унутар датог поља стоје на располагању, исто као и њихов објективан однос према другим позицијама (доминација, субординација, равноправност, итд.) (*исто*:97). “У сваком тренутку, однос снага између играча (актера – прим. Д. В.) оно је што дефинише структуру поља” (*исто*; 99). Логика поља намеће потребу за одржавањем, односно заменом позиција унутар датог поља. Бурдије закључује да, као што „политички простор има лево и десно, има своје надређене и своје подређене агенте, друштвени простор такође има своје

надређене и подређене, богате и сиромашне, и ова два простора кореспондирају“ (Bourdieu, 1991:215).

Бурдије дефинише „капитал“ као акумулисани рад - друштвени свет је акумулисана историја. Појединци или групе настоје да га поседују на приватној, ексклузивној бази. Капитал садржи потенцијалан капацитет да производи профит и да се репродукује у идентичном или увећаном облику. Материјалистички тип капитала - онај који је економски у најужем смислу - може такође да се представи у нематеријалној форми културног капитала или социјалног капитала. Наравно, могућа је и његова трансформација у обрнутом смеру. Различити типови капитала, или моћи мењају се један у други, зависно о пољу у коме функционишу, и уз трошак мање или више скупе трансформације која је предуслов за ефикасност поља у питању. Капитал се представља у три фундаментална обличја:

а) као економски капитал - који је тренутно и директно конвертибилан у новац и може бити институционализован у форми права својине;

б) као културни капитал, који је конвертибилан, под извесним условима, у економски капитал и може бити институционализован у облику образовних квалификација. Социјална алхемија намеће признање - давањем институционализованог признања културном капиталу којег поседује појединац – као што је академска квалификација, која подразумева и њену новчану вредност;

в) друштвени, социјални капитал, изграђен од социјалних обавеза - трајне мреже више или мање институционализованих „веза“ узајамног познанства и уважавања. Или, другим речима припадања, чланства одређеној групи. Волумен, обим социјалног капитала који поседује појединац тако зависи од величине мреже познанстава који он може ефективно да мобилише и о волумену капитала (економског, културног или симболичног) поседованог од сваког од оних са којима је повезан. И овај облик је конвертибилан, у извесним условима, у економски капитал и може бити институционализован у облику титуле племства, социјалног статуса, угледа, и томе слично.

Тако се унутар поља одиграва перманентна борба између поседника позиција који, индивидуално или колективно,

настоје да осигурају или побољшају своје позиције у пољу и да наметну принципе хијерархизације који ће највише одговорати врсти и обиму капитала који они сами поседују. Бурдије сликовито објашњава да зависно од врсте капитала који актер поседује, који одређује његову релативну снагу унутар „игре“, његову позицију у простору, а такође и његову стратегијску оријентацију према игри - актер, тј. „играч“ повлачи потезе, више или мање рискантне или опрезне, субверзивне или конзервативне - што зависи од волумена и структуре капитала које поседује. „Играчи“ играју да би увећали или конзервирани њихов капитал - у складу са прећутним правилима игре, предусловима репродукције игре и њених улога, али такође улазе у њу да би трансформисали, делимично или комплетно, суштинска правила игре - могу да настоје да промене релативну вредност различитих капитала у пољу - променом рангирања између различитих врста капитала, кроз стратегије усмерене на дискредитовање форме капитала на којим почива снага њихових опонената (нпр. економског) и да валоризују врсту капитала коју они преобладајуће поседују. Бурдијеова схема је детерминистичка – сам аутор каже да „структура производи хабитус, који одређује, детерминисаће праксу, која репродукује структуру и тако афирмише идеју да позиција у структури директно детерминисаће социјалну стратегију“ (cf. Bourdieu, 1983:99,120).

Трансформација елита у пост-комунизму – репродукција или циркулација?

Примењујући Бурдијеов концепт „поља“ и „капитала“ у анализи пост-комунистичке транзиције, група теоретичара прихвата идеју да позиција у структури директно детерминисаће социјалну стратегију. Аналитичари су запазили следеће тенденције у трансформацији и регрутовању елита у региону Централно-Источне Европе – од којих су проминентне три теорије (cf. Szelenyi S., Szelenyi I., Kovach, n. д.:1-25).

Прва је теорија репродукције елита – она сугерише да институционалне промене које су се десиле у региону Централно-Источне Европе након слома комунизма од 1989. године наовамо нису измениле социјално-класну структуру елита. Ова теорија полази од претпоставке да старе комуни-

стичке елите имају капацитет адаптивности, прилагођавања како би одржале свој привилеговани статус. Иницијално, поједини су аутори предвидели да ће се одржати присутност старе комунистичке номенклатуре у новој економској елити. На пример, Ханкиш и Станизкишева су нагласили способност старе политичке елите да се трансформише у нову капиталистичку буржоазију употребљавајући моћ њихових ранијих положаја и њихове друштвене везе да би акумулирали економску имовину – дакле, ови су аутори сматрали да ће бивши комунисти постати нови корпоративни власници пост-комунизма (cf. Hankiss 1990; Staniszki 1991.). Друга ауторка, Салајева, је указала на поделу раније елите на две дистинктивне групе: старе бирократе који су били регрутовани на владајуће позиције првенствено на основу њихове политичке лојалности и младих технократа који су били регрутовани првенствено на основу њихове техничке компетенције. Стога је Салајева предвидела да ће потоња група млађих технократа задржати управљачке позиције у бирократским институцијама управо због њихових квалификација – хумани капитал који су стекли током образовања у школама и на пословима који су обављали учинило их је преко потребним кадровима и у пост-комунизму (cf. Szalai, 1994).

Тако имамо две супротстављене хипотезе унутар теорије о репродукцији елита. Једну по којој бивши комунистички кадрови задржавају привилеговане позиције тако што постају приватни предузетници, и другу у којој су повлаштени, али сада као бирократски администратори. Дакле, теоретичари репродукције елита у Централно-Источној Европи тврде да постоје два смера репродукције елита: један предузетнички и други административни смер, и да постоје три фактора који играју значајну улогу у репродукцији елита: њихове позиције моћи, чланство у друштвеним мрежама (друштвене везе) и њихова техничка способност. Од којих су прва два фактора – позиције моћи и друштвени капитал повезани са предузетничким исходима, а последњи, хумани капитал са административним исходом. Као што су приметили Селењијеви, теорија репродукције елита сматра да се не мењају чланови елита него се првенствено мењају принципи којима се легитимизује моћ елита (cf. Szelenyi I., Szelenyi S., 1995).

Међутим, подаци о пост-комунистичким елитама су показали да су оба ова предвиђања омашила. Наиме, бивша комунистичка технократија није успела да одржи ултимативну моћ доношења економских одлука у својству власника, како је то предвидела Станизкишева, већ су комунисти-технократе успели пре да се одрже као експерти и менаџери. Наиме, анализе Старка (cf. Stark, 1990) су показале да је власништво у централно-европским корпорацијама „рекомбиновано“, тј. нити је иницијално, у почетним фазама пост-комунизма било приватно, нити јавно. Било је институционализовано и (ин)директно јавно власништво као „међу-власништво“ (*cross-ownership*) од стране банака које су остале у власништву државе или државних агенција за приватизацију, или су постале сопствено-власничка предузећа (фирма поседује сестринску фирму). Напослетку, ове су неуобичајене форме омогућиле материјалну основу и за јачање аутономије и супстативне моћи коју су могли да врше технократе и менаџери (наведено према: Eyal, Szélenyi, Townsley, 1998:14,15).

Друга је теорија циркулације, тј. трансформације елита – која полази од хипотезе да ће институционалне промене које су лансиране са тржишном и демократском транзицијом неминовно генерирати субстантивни преокрет у регрутовању елита. склањајући старе елите са позиција моћи и замењујући их са појединцима који нису били на елитистичким положајима пре 1989. године (деталније, cf. Hanley, Matějů, Vlachová, Krejčí, 1998:6-9). Насупрот аргументима који су изложили Ханкиш и Станизкишева, о репродукцији елита путем предузетништва, један други аутор, Не, је изложио аргументе тржишне транзиције предвидевши да ће бивши комунистички кадрови искусити силазну социо-економску мобилност како се тржиште буде ширило, док ће се нова класа предузетника регрутована из редова директних произвођача померити нагоре, на елитне економске позиције (cf. Nee, 1989:663-681). Но, ова теорија се односи искључиво на економску елиту, и мало тога говори о трендовима унутар политичке елите. Ипак, Селењијеви су поставили хипотезу о демократској транзицији, аналогну хипотези о тржишној транзицији која даје предвиђање о судбини политичке елите. Наиме, ако економска либерализација слаби моћ комунистичких кадрова у економији, онда би требало да и политич-

ка либерализација умањује моћ тих кадрова у демократској транзицији (cf. Szelenyi I., Szelenyi S., 1995). Претпоставка је да је увођење демократске изборне политике у Источној Европи после 1989. генерисало значајан степен циркулације међу политичким елитама, што су показали већ први избори на којима су у већини бивших комунистичких земаља опозиционари дошли на власт победивши комунисте. Међутим, избори који су потом уследили су показали да је бирачко тело пост-комунистичке Европе убрзо редуковало или потпуно заборавило анимозитет према бившим комунистима, који су поновно почели да добијају гласове и подршку.

Док су претходне две теорије – теорија репродукције и теорија циркулације елита фокусиране на промене које се дешавају међу појединим индивидуалним члановима елита, трећа теорија има другачији приступ. Ова трећа теорија – теорија класне репродукције, односно класне циркулације није заинтересована за судбину појединог члана елите. Она је заинтересована за класну структуру елита. Наиме, ова теорија запажа да без обзира на промене у персоналном саставу елита, класна структура елита остаје непромењена – уочљиво је да се елите константно регрутују из редова виших класа, и у пост-комунизму. Будући да се класни састав елита не мења протоком времена, може се закључити да они који држе елитистичке позиције настављају да промовишу интересе доминантних социјалних група. Социјалне позиције, дакле, обезбеђују кључ за тумачење интереса елита (в. *исто*:9-11). Ове су хипотезе засноване на радовима америчког социолога Рајта Милса (Wright C. Mills, 1957). Милс је дао дефиницију елита – то су појединци који заузимају „командна места“ унутар друштва (у случају Америке у XX. веку, то су врхунски администратори великих корпорација, владиних агенција и војске). Ипак, Милсова теорија класне репродукције није адекватна за комунистичку Европу будући да су ова друштва искусила радикалну социјалну револуцију која је елиминисала приватно власништво и тако уништила високу класу из чијих се редова могла континуирано регрутовати елита. Ипак, и у комунизму је настао нови тип високе класе чије привилегије нису биле засноване на поседовању економског већ на поседовању културног капитала. Најзначајнија детерминанта социјалног статуса у време државног

социјализма је било поседовање образовних диплома, нарочито диплома тзв. терцијарних институција (виших школа и факултета – универзитета). Наиме, индикативно је да је бивша комунистичка номенклатура била састављена у диспропорционално преовлађујућем броју од „деце интелигенције“, као и да пост-комунистичка елита такође има исто социјално порекло. Дакле, следи закључак, ако нова елита бележи исто социјално порекло као и стара елита, то индицира да друштвена промена, у ствари, и није тако радикална као што се иницијално предвиђало. Уместо промене, одиграва се континуирана унутаркласна репродукција елита.

Тако је у оквиру ове треће теорије потврђена сукладна теорија класних позиција – тзв. теорија „празних места“. На пример, Рајт сматра да су класе „празна места“ у социјалној структури која се испуњавају индивидуама; та „празна места“ нису детерминисана актуалним карактеристикама дотичних појединаца - важна је сама природа, суштина, сврха тих позиција, а не карактеристике, особине индивидуа (Wright, 1979:21; наведено према: Szelenyi, Szeleni, Kovach, *н. д.*:4). У овом се контексту призива и Никос Пулантас (Nicos Poulantzas) који је у његовој анализи друштвених класа утврдио и следеће: „Чак и под апсурдном претпоставком да би из дана у дан, или из једне генерације у друге, буржоазија могла у целини да замени место са пролетеријатом или обрнуто, ништа фундаментално у капитализму не би било измењено, пошто ће места буржоазије и пролетеријата још увек бити тамо - а то је принципијелан аспект репродукције капиталистичких односа“ (Poulantzas, 1978:33; наведено према: *исто*).

Група истраживача тестирали су претходно изложене хипотезе три теорије о трансформацији елита на примеру Чешке, Мађарске и Пољске, 1993. године, и дошла до следећих закључака, на основу емпиријских података о елитама у овим земљама. Наводимо их само таксативно, да бисмо илустровали тенденције које су најупечатљивије. Емпиријска анализа је показала да је дошло до значајне циркулације у редовима политичке и економске елите у ове три земље. Ипак, процеси циркулације међу ове две групе елита су исказали дистинктивно различите облике. Унутар економске елите, циркулација је попримила облике „револуције заменика“ – већина новопридошлица у редове економске елите

је претходно у комунистичком режиму заузимала позиције заменика директора или менаџера одељења (1988. године). Тако се испоставило да транзиција ка тржишној економији није променила обрасце регрутовања елите у толикој мери у коликој ју је убрзала.

У погледу политичке елите, ипак, слом државног социјализма, поспешио је улазак новопридошлица на елитне политичке положаје. Преовлађујући је тренд да се пост-комунистичке политичке елите састоје од појединаца који нису имали кадровске каријере за време периода државног социјализма. Ефекат институционалне промене на процес мобилности елита је варирао зависно од врсте елита. Међу економским елитама, институционална промена је убрзала стандардне обрасце њиховог регрутовања. У редове политичких елита улазе аутсајдери – они који раније нису били на руководећим положајима у политичким институцијама. Надаље, међу економским елитама, доказана је већа циркулација у приватном сектору него што је то у државном сектору. Ипак, циркулација новог особља на елитна места у приватном сектору, по свему судећи, није трансформисала класни карактер ових елита. Сасвим супротно, економска елита у приватном сектору је чак и више него у државном или приватизованом државном сектору показала тенденцију да има привилеговано социјално порекло. Истраживачи су надаље запазили да ни високе стопе циркулације унутар државне елите нису измениле класни карактер ове групе. Транзиција ка демократији је резултирала у много већим стопама циркулације међу политичком елитом, насупрот трендовима у економској елити. Ипак, класни карактер политичке елите суштински се не разликује од оне економске елите. И код политичке елите преовлађује тенденција да и они већма имају терцијарно образоване очеве или очеве на стручним или административним занимањима. Другим речима, циркулација новог особља на елитне положаје није трансформисала социјални карактер елита у Источној Европи – класна структура се мање-више одржала постојаном. Циркулација елита није текла паралелно са класном циркулацијом. Напоследку, истраживачи су истакли да је процес мобилности елита у високом степену зависан од пређашњег развоја догађаја – догађаји који су се одиграли пре колапса комунистичког система

имали су изузетно јак утицај на ток догађаја у пост-комунистичком периоду (в. Hanley, Matějů Vlachová, Крејџи, *op. cit.*: 27,28). Ово је запажање нарочито индикативно за процес трансформације политичких елита у пост-комунизму.

Политичка класа у пост-комунизму

Подсетимо се да је Гаetano Моска (Gaetano Mosca), крајем 19. века, конципирао своју теорију о „владајућој класи“. Моска у оригиналу, на италијанском, најпре користи термин „политичка класа“, премда касније у истом значењу користи и термин „владајућа класа“. Његова дефиниција политичке или владајуће класе се односи на групу људи који стварно или директно учествују у влади или имају утицај на њу. Моска на упечатљив начин запажа очигледну чињеницу: „У свим друштвима ... две класе људи се јављају – класа која влада и класа над којом се влада“. Прва класа, увек мање бројна, спроводи све политичке функције, монополизује власт и ужива предности које доноси власт, док друга, бројнија класа, је усмеравана и контролисана од прве, на начин који је сада више или мање легалан, сада више или мање арбитраран и насилан, и снабдева прву, барем наизглед, са материјалним средствима одржања и са инструментима које су суштинске за виталност политичког организма“ (Mosca, 1939:50). „У стварности доминација једне организоване мањине, која се покорава јединственом импулсу, над неорганизованом већином је неизбежна“, каже Моска. „Моћ било које мањине је неодољива пошто сваки појединац у већини, стоји сам пред тоталитетом организоване мањине. У исто време, мањина је организована због истог разлога због којег и јесте мањина. Стотину људи који делују јединствено у савезу, са међусобним разумевањем, тријумфоваће над хиљадом људи који нису у сагласности и који се могу третирати један по један. Истовремено биће лако за прве да делују у савезу и имају међусобно разумевање једноставно стога што су они стотина а не хиљада. Из тога следи да што је већа политичка заједница, мања ће бити пропорција владајуће мањине према већини над којом се влада, и биће теже за већину да се организује у циљу реакције против мањине,“ закључује Моска. Моска истиче веома значајну чињеницу – да свака владајућа класа

тежи да оправда своје актуелно вршење власти ослањајући се на неки „универзални морални принцип“. Ипак, Моска запажа да „владајуће класе неизбежно опадају када престају да проналазе простор за способности помоћу којих су се попели на власт, када више не могу да пружају друштвене услуге које су једном давали, или када њихови таленти и услуге који су давали слабе на значају у друштвеном окружењу у коме живе“ (*исто*:53,62,66,67, *passim*).

Москин термин „владајућа класа“ тако покрива прецизнији опсег него Паретов концепт „елите“ (као скуп истакнутих талената) или марксистичка „владајућа класа“ (класа послодаваца или власника). Сликвито речено, један професор може бити припадник елите, како је одређује Парето, један капиталиста може бити у позицији власти над радницима, у складу с марксистичким тумачењима, али ни професор ни капиталиста још увек не морају да буду сврстани у „владајућу класу“, како је одређује Моска. Потребно је нагласити да нема дијалектичке или историјске повезаности између Паретове теорије елита и Москине теорије о политичкој класи – Москина теорија о владајућој класи потиче из критицизма доктрине о већинској власти, док Паретова теорија потиче из студије релација у дистрибуцији богатства и класне диференције у друштву.

У време комунизма владајућа класа – политократија је такође била у мањини, која је, к томе, имала хегемонистички положај. Гоати је забележио да су у време комунизма само политички функционери – политократија, остваривали стратешки утицај и држали у својим рукама полуге моћи (Гоати, 1989:15). Гоати наводи запажање Мркшица који је истакао да је елитистички слој запоседао врхове партијског, друштвеног и привредног апарата, и да се налазио у језгру информацијског система, и имао монопол контроле у производњи и расподели материјалних добара, селекцији и размештању кадрова на стратешке положаје, те монопол у формулисању идеологије као владајућег погледа на историју, друштво и човека. Исти је аутор запазио да се руководећи стратум издвајао од остале популације вишим социо-економским статусом и нивоом образовања (наведено према: *исто*. 182,186). Гоати је запазио да су се најутицајнији политократи у време комунизма окруживали свитом појединаца, везаних са њима

искључиво везама личне лојаности, што им је омогућавало контролу регрутовања нових политократа и надзирање њихових кадровских путања. Те су неформалне групе, унутар слоја политократа, „колонизовале“ преко чланова породице профитабилне или атрактивне институције (успешне фирме, важне културне институције), те су тако настајале праве политократске династије, које су потпуно контролисале дату средину (општину, републику) – зато је политички дебакл неког политичког моћника био више од индивидуалне трагедије, био је то прави социјални потрес – судбину „боса“ делили су, по правилу, и појединци из свите, забележио је Гоати (*исто*:195). Ова је варијанта клијентелизма опстала и усавршавала се и у пост-комунизму.

Једну од могућих форми одржања старих манира клијентелизма преформулисала је Јадвига Станизкиш у оквиру теорије репродукције елита, која је већ назначена на почетку овог рада. Наиме, Станизкишева је формулисала концепт „политичког капитализма“ (cf. Staniszkiš, 1991:38-69). Ова ауторка одређује „политички капитализам“ као феномен конверзије политичке власти старе комунистичке елите у њихову економску моћ. Она сугерише да је, за време раних фаза транзиције, стара политичка елита у могућности да употреби своје политичке положаје, позиције да би манипулисала правилима и регулативама, те да би вештачки снизила цену државног власништва, а потом га присвојила по постепено обезвређеним ценама пошто, услед иницијалног политичког вакуума као и недостатка инвестиционог тржишта и капитала, тамо не постоји конкуренција која може да се супротстави таквој пракси. Без положаја, смењени, бивши кадрови још увек користе њихово унутрашње познавање и личне, персоналне друштвене мреже и настоје да делују као брокери између разних кључних сегмената, институција и актера економије (*исто*:38-39). У складу са овом теоријом, привилегије старе комунистичке елите су засноване на поседовању политичког капитала. У транзицији ка пост-комунизму, ти кадрови су у могућности да конвертују тај „дефлаторан“ тип капитала у „инфлаторан“ или „узлазни“ економски капитал, и тако уђу у редове власничке класе. Тако, друштвене везе функционишу као механизми којима је политички конвертован у економски капитал. Следствено, пад комуни-

зма у Централној Европи може донети промену у природи социјалне хијерархије, али исти људи настављају да заузимају најпривилегованије положаје у друштву. Тако се актуелна трансформација у Централно-Источној Европи упоређивала са променама забележеним у пост-колонијалној Африци где је бирократија употребила своје политичке позиције да би акумулирала богатство. Ханкиш је даље развио ову аргументацију тврђом да ће, ако је тако случај, конверзија капитала, на овај начин, довести до претварања комуниста у савезнике реформе. Наиме, устврдио је Ханкиш, готово као препоруку политике - да ће трансформација старе комунистичке кадровске елите у нововласничку буржоазију моћи најбоље да гарантује најсигурнији и најмирнију транзицију од комунизма ка капитализму - тако ће, аргументовао је Ханкиш, главни опоненти тржишне реформе бити трансформисани у савезнике. Овом је хипотезом побијена тврдња о антимодерности старих наспрам модерности новонастајућих елита (cf. Hankiss, 1990:234-266). Но, насупрот оптимистичним очекивањима појединих социјалних научника, постојао је и реалан страх од бивших комуниста, који се читовао у политици реваншизма према припадницима пропалог режима.

У овом је контексту потребно споменути, макар укратко, и механизам који је у неким земљама битно, односно у великој мери утицао на процес трансформације пост-комунистичких елита. Овај је механизам еуфемистички назван још једним у низу, не тако узнемирујућих израза про-демократског вокабулара: „декомунизација“, која је подразумевала мање или више софистицирану хајку на бивше комунисте. Тек ће у новијој фази пост-комунизма овај механизам добити адекватнији назив: „лустрација“. *Post festum* ми знамо да је она (не)славно пропала. Али су остала забележена два симболична назива политике реваншизма према бившим комунистима. Један је у Пољској: назван „политиком дебеле црте“ - за коју се заложио Тадеуш Мазовјецки, како би се симболичном цртом одвојила прошлост од садашњости, тако да чиновници буду оцењивани с обзиром на њихове компетенције и лојалност новој власти. Други је чешкословачки модел назван „провером“ - озакоњеном забраном обављања одређених функција оним људима који су се у протеклих 40 година комунистичке владавине, обављајући разне дужно-

сти „компромитовали“. У ствари је права хајка спроведена једино према највишим источњонемачким комунистичким функционерима. У тој земљи, такође, на десетине хиљада ситних доушника из времена комунизма било је отпуштено с посла.

Супротно очекивањима, грађани, а не нове опозиционе елите, су били ти који су се супротставили лустрацији бивших комуниста. Учинили су то на (ин)директан начин – почели су поновно да бирају бивше комунисте да владају у Пољској, Мађарској и Литванији. Или, примера ради, само један члан у новој Мечијаровој влади у Словачкој није претходно био члан комунистичке партије, док је бугарска социјалистичка партија - бивши комунисти освојили апсолутну већину на децембарским изборима 1994. године. Тако је јењавала жестина анти-комунистичке чистке.¹ У већини земаља пост-комунистичке Европе неуспела акција „декомунизације“ се свела на лимитиран приступ досијеима дисидентна и обичних грађана које је о њима водила тајна полиција у доба комунизма – што је значило да ће дифамација оних који су се огрешили о људска права и слободе бити спроведена волунтаристички - од случаја до случаја и да неће бити спроведена колективна осуда бивших властодржаца. Како се испоставило, не само да није дошло до декомунизације, него су припадници бивше комунистичке номенклатуре успели да се (ре)интегришу у редове новонастајуће економске и по-

1 Чак и у Чешкој Републици, делимичном изузетку, документоване злоупотребе су се озбиљно одразиле на каријере само неколико стотина људи. У Бугарској, остарели Тодор Живков осуђен је на седам година због проневере, али из здравствених разлога није служио ни дана. Или, у Румунији, крајем 1993. године, последња два румунска комунистичка функционера затворени због умешаности у масакр децембра 1989. су такође ослобођени. Судски су процеси такође били покренути у Албанији, али чак и тамо грађани нису били нарочито заинтересирани да се освете одговорнима за претходну епоху комунизма. Или, у Русији, актери завере војног пуча августа 1991 - против Горбачова, изашли су из затвора, чак и пре него што им је дата амнестија, а потом су се кандидовали за посланике у Думи - лета 1994. Врховни војни суд потврдио је ослобађајућу пресуду у случају генерала Валентина Вареникова - јединог организатора пуча којему је уопште суђено. И тако даље, и томе слично. Србија је и даље *sui generis* случај – целу прву деценију пост-комунистичке транзиције комунисти су се одржали на власти. Но, ни након пада Милошевићевог режима с власти, није дошло до масовне лустрације нити бивших Титових комуниста, нити бивших функционера Милошевићевог режима.

литичке елите и да заједно са њима уђу у нови елитистичко-хегемонистички аранжман власти и моћи, чији кратак приказ следи.

Хегемонија политичке класе пост-комунизма

Политичка класа у пост-комунизму такође тежи хегемонији, упркос томе што декларативно заговара демократију. Политичка класа има хегемонистичку позицију у друштву у Веберовом смислу легитимисања моћи да политичка класа – као група људи поседује способност да „спроведе вољу у неком друштвеном односу насупрот отпору других учесника, без обзира на каквој основи почива та вероватноћа односно способност“ (Weber, 1947:37). Кота наводи добро познато Веберово излагање у којем је указивао да се власт (*Herrschaft*) разликује од моћи (*Macht*), на основу чињенице што је прва обдарена способношћу да издејствује такву покорност поданика која не почива искључиво на сили, већ пре свега на њиховом пристајању (Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, Tübingen, 1925, II Aufl., стр. 122-123; наведено према: Kota, 1984:24).

Међутим, Веберов концепт легитимитета више није достатан за анализу пост-комунистичке политичке класе. Наиме, два се извора легитимитета које је Вебер идентификовао као концепте оправдавања доминације све више губе из оптицаја. Реч је о традиционалном који почива на доминацији патријарха или господара земље чија доминација потиче из обичаја „вечног јуче“, и харизматичном који је заснован на јединственим личним врлинама и посвећености циљу и који је типичан за деспоте, велике демагоге и лидере политичких партија. Паралелно са пост-комунистичком демократизацијом, наиме, јача и потреба легитимације политичких елита која потиче из врлине „легалности“, из веровања у валидност правног закона и позитивне „компетенције“, која је заснована на рационално изведеним правилима, тј. доминацији која је утемељена на покоравану испуњавању обавеза у складу са установљеним законом. Ту врсту доминације врши модерни „грађански службеник“, као и сви властодршци који му личе у овом контексту.

Савремени политичари не обједињују „у једном“ сва ова Веберова класична извора легитимитета – њихова лидерска позиција не потиче из обичаја, традиције, или из њихове врлине. Легитимитет савремених властодршца није више утемељен на два најјача емотивна осећања: страху (од освете, казне властодршца) или нади (очекивању награде – материјалне награде или социјалног престижа). У савременом окружењу подршка властодршцима мотивисана је личним, појединачним, пре свега социјално-економским, али и многим другим (ситно)сопственичким интересима. С друге стране, легитимитет савременог политичког лидера утемељен је у парламентарном легитимитету његове партије – тешко је одржива претпоставка да ће неко бити признат за националног лидера, па био он и плебисцитарно изабран председник, ако његова партија нема парламентарну већину или ако није окосница коалиционе владе. Ови постмодерни комунистички лидери декларишу се као демагози у чију се службу ставила армија партијских функционера и апаратчика које је Вебер назвао „професионалним политичарима“. Како је објашњавао Вебер, професионални политичари немају амбицију харизматичних лидера, и не теже да постану лордови или господари, већ су ступили у службу политичких принчева. Они желе да се придруже принцу у његовој борби за политичку контролу, на основу које одржавају свој опстанак у политици, с једне стране, и сврху њихових живота, с друге стране. Вебер их сматра типичним за Западну цивилизацију, премда су они пре у служби власти, него принчева, запажа Вебер (Weber, (1989 [1920]:8). Политика је постала занимање, звање, позив (*Politik als Beruf*), како је констатовао Вебер - неко живи „за“ или „од“ политике. Вебер извлачи закључак да држава или партија коју предводе људи који у економском смислу речи живе искључиво „за“ политику а не „од“ политике неопходно значи да је владајући слој регрутован на „плутократски начин“ – Вебер указује на економску експлоатацију политичких институција (Weber, 1920:11). Тако, запажа Вебер, професионални политичар може да постане „предузетник“ који експлоатише свој политички утицај. Многи су партијски кадрови добијали тзв. синекуру – уносан положај или службу без посла. Вебер запажа тенденцију у Америци, да су партије постале медијаторске организације за „лов на

радно место“, односно, положаје (енгл. *job-hunting organizations*). Моска такође прави слично разликовање: између „државника“ и „политичара“ - док државник на основу својих знања и дубине увида постиже одговарајућу свесност о потребама друштва у коме живи, и зна како да изнађе најбоља средства за вођење друштва са најмање могућих шокова и патњи ка циљу које би требало, и барем могло да достигне, политичар је човек који има квалификације које се захтевају за достизање највиших положаја у систему владавине и зна како да тамо и остане – лидери су оних ретки који комбинују прворазредне квалитете државника са другоразредним квалитетима политичара (Mosca, 1939:450/451). Савремена емпиријска истраживања, пак, која се спроводе у појединим земаљама Централно-Источне Европе у нову политичку елиту, дакле, лидере убрајају, на пример, следеће позиције: чланове парламента, челне представнике главних политичких партија (како на власти тако и у опозицији), чланове владе, највише рангове службеника министарстава, те највише рангове државне бирократије у највећим регионима – окрузима (cf. Hanley, Matějů Vlachová, Krejčí, *op. cit.*:18).

Поставља се питање да ли су пост-комунистички политичари успели да успоставе један нови тип лидерства? Примењујући Веберову класификацију „професионалних политичара“, може се закључити да су већина опозиционих првака могла да се сврста у категорију „литерати“ који су имали тзв. хуманистичко образовање. Значајно место у опозиционом покрету заузеле су две професије – адвокати и новинари, којима је и Вебер дао истакнуто место у политици. Сви они су имали велики интерес и ентузијазам за *res publica*, и желели су да га тумаче у интересу народа (Weber, 1989 [1920]:24). Но, они тај подухват не врше *sine ira et studio* – без огорчености и пристрасности. Модерни демагог, попут оног из Веберовог доба, употребљава дискурс, у застрашујућем обиму, када се погледају предизборни говори које кандидат предузима у току кампање – борбе за власт. Он још више раби писану реч. Ипак, може се запазити да припадници, односно лидери новонастале елите, премда су демагошки наступали, нису успели да се докажу као „нова врста“ - *homo novus* (да употребимо Веберов израз) – нови лидери нису успели

да легитимизирају један хуманији прототип „новог човека“ у политици.

Уосталом, да ли су интелектуалци предодређени, односно да ли су „подобни“ да одиграју *dramatis personae* улогу у историји? Да би се дао одговор на ово питање, могуће је подсетити се објашњења које је понудио Манхајм. Да „слободној интелигенцији“ недостаје како еклесистичка - црквена, свештеничка контрола тако и класне везе, и то је најзначајнији фактор у модерном интелектуалном животу. Овај релативно бескласни стратум је дао модерном уму његов „динамични и еластични“ квалитет. Њени чланови су били у могућности да се удруже у савезништво са било којом масом коју одаберу и да је снабдеју са идеологијом. Интелектуалци су били ти који су нагнали идеје у политичку арену. Манхајм је оптимистично предвидео да ће они, будући бескласна група, бити перфектно објективни у њиховом друштвеном погледу, и тако ослобођени од идеологије и ирационалности водити ново научно планирано демократски друштво (Mannheim, 1950:153-164, *passim*). Како наводи Склар, многи конзервативни и либерални писци су се сложили да је интелигенција група без корена и да је заиста доминирала капиталистичком ером, али она је била та која је и домислила да га подрије и коначно га уништи. Премда су били неизбежни, пропратни продукти капиталистичког поретка, интелектуалци су били обавезани да постану његови најгори непријатељи. Шумпетерове (Joseph A. Schumpeter) рефлексije о доприносу интелектуалаца опадању капитализма, репрезентују ово гледиште, које има дубоке корене у либерализму и конзервативизму 19. века. Према Шумпетеру, све антикапиталистичке идеологије изражавају искуство и интересе ових интелектуалаца, чак и када су они подметнути другим класама, нарочито радницима (наведено према: Shklar, 1966:17). Ово разочарање у потенцијале интелектуалаца добро је познато као „модернистичка суморност“ (*modernist gloom*). Као што је приметио Питер Вагнер (Peter Wagner), пројекти модерности попут централно-европског *Bildungsbürgertum*-а (образовању грађанства) увек започињу као дискурзивни прекид (*discursive rupture*), креирајући нова „имагинарна значања“ (*imaginary significations*) за индивидуе и друштво. Ипак, модерне институције које су нужне да би интерпретирале ова значе-

ња увек требају много дуже времена да би се развиле, ако се уопште и развију, стога релације између идеја и институција модерности остају у корену проблема модернизације (наведено према: Eyal, Szélenyi, Townsley, 1998:80).

У оквиру пројеката модернизације пост-комунистичких друштава које настоје да спроведу елите, значајна је и теза Ивана Селењија о „прекинутом буржоазирању“ (*interrupted embourgeoisement*). Селењи указује да је један процес „буржоазирања“ био прекинут 1949. године са преласком у комунизам, и да је тај исти процес поновно избио касних 70-их и раних 80-их, након што је сива економија почела да делује (наведено према Szélenyi, Szélenyi, Kovach, н. д. :3). Ова је хипотеза Ивана Селењија додатно је елаборирана и у његовом потоњем раду које је објавио са другом групом коаутора, где говори о „другом *Bildungsbürgertum*-у“ – подухвату образовања грађанства (cf. Eyal, Szélenyi, Townsley, 1998). Наиме, како објашњава поменута група аутора, транзиција од социјализма ка капитализму, тј. транзиција од социјалистичког дуалног стратификационог система (политократија – радничка класа) у класно друштво је била оркестрирана и вођена од стране „културне буржоазije“ (оних који поседују културу и знање). Овај „други *Bildungsbürgertum*“ састављен је од најнепожељнијих савезника – бивших дисидентских интелектуалаца и бивше комунистичко-технократске елите, који су заиста чудни партнери, али ове две фракције интелигенције су предузеле историјски задатак буржоазije: цивилизовања њихових друштава и креирања тржишних институција. Заједно са менаџерима великих државних или (полу) приватизованих предузећа они су успели да се формирају као „блок моћи“ који контролише главне командне позиције у пост-комунистичком друштву (*исто*:46). Јирген Коцка (Jürgen Koska), немачки историчар развоја друштва, наглашава дисктинкцију између власничке и образовне средње класе – између привредне буржоазije (*Wirtschaftsbürgertum*) и културне буржоазije (*Bildungsbürgertum*). Следећи Веберова и Бурдијеова запажања, поменута група аутора, даље развија концептуалну типологију буржоаске класе. Они дефинишу „културну буржоазiju“ као историјску коалицију група и класних фракција, чија је моћ и привилегије заснована на поседовању културног капитала, чији је пројекат да подстакне

транзицију од поретка рангова (*rank order*) ка систему класне стратификације. Ова нам дефиниција омогућава да поредимо „први *Bildungsbürgertum*“ састављен од деветнаестовековне „образоване средње класе“ са „другим *Bildungsbürgertum*-ом“, који се састоји од пост-комунистичке коалиције дисидената, технократа и менаџера. Аналитичари су круцијалну историјску разлику између два *Bildungsbürgertum*-а уочили у томе да „други *Bildungsbürgertum*“ настаје на рушевинама пројекта „Нове класе“ (*New class project*), тј. да настоји да направи историјски заобилазни пут интелигенцији Централно-Источне Европе између њена два покушаја да изгради капиталистичко друштво. Овај пројекат изналази своје корене у идеји цивилног друштва, с једне стране, и економског рационализма, с друге (*исто*:47).

Но, проблем са модернизацијом пост-комунистичких друштава је повезан са још једним универзалним феноменом – наиме, променио се и сам карактер и циљ владавине у савременом друштву. На то је луцидно упозорио Фуко (*Michel Foucault*). Бавећи се проблемом и суштином моћи, Фуко је поставио кључна питања: како се влада нашим друштвом; шта је суштина савремене политике? Фуко запажа да се моћ савремене власти (*Regierungsmacht*) одликује, пре свега, једним начелом: њеним ограничавањем. Почев од 18. века владати значи: поставити интерне границе суверенитету власти. Фуко истиче да за то постоје два супротна царска пута, који оба, међутим, имају своје корене у циљу ограничавања. Или се државна свемоћ ограничава од стране појединца и његових „људских права“, што је Русоов пут, или се државна власт лимитира путем прорачуна о корисности (*Nützenskalkül*). Као највиша заповест не појављује се више неограничено обиље моћи суверена, него увећање економске продуктивности. Економска корист тријумфује над вишим државним разлогом (*raison d' état*). То је пут који су отворили енглески емпиристи. Рационални израз модерног умећа владања јесу теорије тржишне економије, социјалних и мање социјалних варијанти. Фуко расправља о немачком неолиберализму – тзв. ордолиберализму фрајбуршке школе – и о његовом америчком пандану. Неолиберализам, сматра Фуко, јесте најадекватнија теорија садашњег умећа владања, јер једна рационално вођена држава организује првенствено до-

мене њене ненадлежности (*Nichtzuständigkeit*): како удесити то да се не влада исувише? То је према Фукоу велики проблем „гувернменталног разума” садашњег доба.²

На основу изложеног може се истаћи као одржив закључак који су извели троје претходно цитираних аутора (Eyal, Selényu, Townsley, 1998) - да је након пада комунизма формиран хегемонистички блок моћи који су креирали бивши комунистички технократе, заједно са новом политократијом и интелектуалном елитом која је креатор јавног мњења и ове су две групе већма састављене од бивших дисидентских интелектуалаца. Додуше, непосредно након пада комунизма, нова политократија и интелектуална елита - креатори јавног мњења су покушали да потисну бивше комунистичке технократе с власти. Ипак су веома брзо научили да нити једна фракција интелектуалне елите не може да влада сама. Они су тако постали необични партнери који су формирали „нечасно савезништво“ пост-комунизма. Механизам владања овог блока моћи је – менаџеризам (*managerialism*) који је постао идеологија новог пост-комунистичког блока моћи. При том, менаџеризам не имплицира једноставно или примарно власт менаџера или технократа. Пре свега, менаџеризам је владајући менталитет (у Фукоовом значењу: *govern-mentality*), који цементира различите фракције пост-комунистичке елите у хегемонистички блок моћи. При том, порекло менаџерског менталитета (*managerial mentality*) није једноставно у домени идеја, него прецизније – у болној тачки сусрета између идеологије и реалности. Аналитичари запајају да интелектуалци и технократе новољно стичу овај менаџерски менталитет, понекад са нелагодношћу, како се суочавају са задатком да учине да „актуелно егзистирајући“ пост-комунизам „делује“ у пракси. Тако долази до цементирања савезништва између различитих фракција пост-комунистичког блока моћи. Нити једна од тих фракција није срећна са сваким аспектом ове погодбе, али сви они одају поштовање ритуалима менаџеризма и на овај начин они читавају своју приврже-

2 Појмовна неман „гувернменталитет“ (*govern-mentality*) који је Фуко исковао, може се најлакше превести са „стил владања“. Извор: есеј-приказ дела Мишела Фукоа „Историја гувернменталитета“, аутора Данијела Бисвангера (Daniel Binswanger), објављен у немачком недељнику *Weltwoche*, а потом преведен и објављен у београдском недељнику *НИИ*, 16.3.2006. стр. 62-65.

ност замишљеном, имагинарном значају пост-комунистичке транзиције, али и самом *status quo*-у елитистичке расподеле моћи и погодбама унутар њега. Овај историјски компромис са реалношћу значи да интелектуалци и технократе пристају да преговарају око кључних постулата њихових идеологија и харизматична визија пост-комунизма тако почиње да буде рутинизирана и секуларизована (в. *исто*:11,15,86,87, *passim*).

Једна од негативних последица ових „савремених тенденција“ у редовима политичких елита јесте и све већа персонализација политике - централне фигуре у политичким пољима заузимају политичари са имицом неприкосновених националних лидера чији се политички капитал мери не само бројем гласова освојеним на изборима него и њиховом способношћу за наизменичну мобилизацију односно демобилизацију нација, тј. народа које предводе. Како персонализација политичког живота јача, тако слабе политичке и друге државне институције. Нарочито партијски лидери добијају све више медијског, тиме и конкретног политичког простора и слободе да дефинишу и мењају званичне политике, јер њихове акције нису ограничене претходним постојањем јаким институција и јасно диференцираним и политички артикулисаним интересима грађана-бирача. Есенција политике је дислоцирана, измештена у имагинарно, час у прошлост, час у будућност, садашњост није доследно политички интерпретирана. У таквим условима институције лебде неутемељене изнад једног недовољно јасно дефинисаног интересног поља, што омогућава политичарима-лидерима да изводе (не) очекиване политичке преокрете, да раскидају и стварају нове партијске и (ван)институционалне коалиције. Напослетку персонализација политике има дестабилизирајући ефекат и на саме партије као институције, па и на њихове лидере. Индикативно је да је у готово свакој пост-комунистичкој земљи поједини јаки лидери покушали извести (ван)институционални „државни пуч“ – скретање од парламентарног ка председничком систему власти. У овом контексту индикативно је упозорење које је изрекао Моска, пре нешто више од једног века: „када су вође владајуће класе ексклузивни тумачи Божје воље или воље народа и врше суверена права у име оних апстракција у друштву која су дубоко инспирисане са религиозним уверењима или са демократским фанатизмом, и ка-

да ниједна друга организована друштвена снага не постоји изузев оне која представља принцип на коме је утемељена сувереност над народом, тада не може бити никаквог отпора, никакве ефективне контроле, уздржавања од природне тенденције међу онима који стоје на челу друштвеног поретка да злоупотребе њихову власт“ (Moska, *op. cit.*:34). Док се мапа политике, економије и друштва негде брже, негде спорије, негде радикално мењала, након две деценије пост-комунистичке транзиције још увек се економским и политичким елитама у региону Централно-Источне Европе може упутити релативистичка примедба – што су се више ствари мењале за елитистичке слојеве, то су више оне остајале некако исте за обичне грађане (*plus ça change, plus c'est la même chose*).

Литература

- Bierre Bourdieu, (1983), “The forms of Capital” in: Richardson, G. John (ed.), *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, New York: Greenwood Press, pp. 241-258.
- Bourdieu, Pierre, (1991), *Language and Symbolic Power*, Cambridge Massachusetts: Harvard University Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, J. D. Loic, (n.d.), “The Logic of Fields”, in: *An Invitation to Reflexive Sociology*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Eyal Gil, Szelényi Iván, Townsley R. Eleanor, (1998), *Making Capitalism Without Capitalists – The New Ruling Elites in Eastern Europe*, London: Verso.
- Гоати Владимир (1989), *Политичка анатомија југословенског друштва*, Загреб: Напријед.
- Hankiss Elemer, 1990, “The Grand Coalition” in: *East European Alternatives*, ed. by Hankiss Elemer, Oxford: Clarendon Press Oxford.
- Hanley Eric, Matějů Petr, Vlachová Klára, Krejčí Jindřich (1998), The Making of Post-Communist Elites in Eastern Europe, Working papers of the research project „Social Trends“, No. 4.
- Кота Серђо, (1984), „Елементи једне феноменологије легитимитета“, *Гледишта*, бр. 5-6, стр. 23-39.
- Mannheim Karl, (1950), *Freedom, Power and Democratic Planning*, London: Routledge and Kegan Paul Ltd.

- Mills C. Wright, (1957), *The Power Elite*, New York: Oxford University Press.
- Mosca Gaetano, (1939), *The Ruling Class (Elementi di Scienza Politica)*, New York: McGraw-Hill Book Company, Inc.
- Nee Victor, (1989), „A Theory of Market Transition: From Redistribution to Markets in State Socialism,“ *American Sociological Review*, No. 54, pp. 663-681.
- Shklar N. Judith (ed.), (1966), *Foreword and Introduction, in: Political Theory and Ideology*, New York: The Macmillan Company.
- Staniszki Jadwiga, (1991), *The Dynamics of the Breakthrough in Eastern Europe, (The Polish Experience)*, Berkeley: University of California Press.
- Stark David, (1990), „Privatization in Hungary: From Plan to Market or from Plan to Clan?“, *East European Politics and Societies*, No. 4.
- Szalai Erzsebet, (1994), „The Power Structure in Hungary after the Political Transition“ in: *The New Great Transformation? Change and Continuity in East-Central Europe*, ed. by Christopher G. A. Bryant and Edmund Mokrzycki, London: Routledge.
- Szelényi Ivan, Szelényi Szonja, (1995), „The Circulation or Reproduction of Elites during the Post-Communist Transformation: An Introduction“, *Theory and Society*.
- Szelényi Szonja, Szelényi Iván, Kovach Imre, (n.d.), „The Fragmented Hungarian Elites: Circulation in Politics, Reproduction in Economy, manuscript, Chapter 4. in: *Circulation of Elites? Old and New Elites in Post Communist Societies*, ed. by Szelényi I., Wnuk-Lipinski E., Treiman D.
- Weber, Max (1989 [1920]), *The Profession of Politics*, ed. by Simona Draghici, Washington D.C.: Plutarch Press.
- Weber, Max, (1947), *The Theory of Social and Economic Organization*, New York: Oxford University Press.

Dijana Vukomanović

*THE TRANSFORMATION OF ECONOMIC
AND POLITICAL CAPITAL OF ELITE IN
POST-COMMUNISM*

Summary

This paper is aimed to identify trends in genesis of post-communist elites and their contextual, systematic explication. Analysis is founded on the concepts of the French sociologist Pierre Bourdieu – his concepts of the “field” and “capital” that are especially adequate for analysis of elite transformation. Bourdieu emphasizes that the positions of actors within the field are objectively defined by their rank within the structure of power or capital (re)distribution – economic, political, social or cultural, that are mutually convertible. Three main theories of elite transformation in the region of Central-Eastern Europe are presented: theory of elite reproduction, theory of elite circulation, and theory of reproduction of elite class structure. The author observes that new political class of post-communism has been formed, that is ideologically heterogenic, but coherent in its social-class structure, which, despite the fact that declarative advocates democracy, in fact strives to establish its hegemony. This hegemonic bloc of power is composed of ex-communist technocrats, new post-communist politocrats and intellectual elite that is public-opinion marker. Mechanism of governing of this heterogenic power bloc is “managerialism” which becomes ideology of this new post-communist elites.

Key words: political elite, economic elite, reproduction of elite, circulation of elite, capital, communist nomenclatura, class structure, political class, hegemony, intelligentsia.